

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

ქუთაისი, აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თურქეთელ ქართველთა ქართულენოვანი პოეზია

ჩვენი თურქეთელი მოძმეების ქართულენოვანი პოეტური შემოქმედება პირობითად ორ უმთავრეს ნაწილად შეიძლება გავყოთ: პირველი, ხალხში ზეპირსიტყვიერი სახით გავრცელებული ფოლკლორული ტექსტები და მეორე, საზოგადოებისთვის ცნობილ სახალხო მთქმელთა (ცალკეულ შემთხვევებში კი პროფესიონალ პოეტთა) ავტორობით შექმნილი მხატვრული ნაწარმოებები. სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ ჩვენებურთა დიდმა ნაწილმა წინაპართა ენა დღესდღეობით უკვე ცუდად, ანდა საერთოდ აღარ იცის, თურქეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების მიერ საუკუნეთა განმავლობაში შექმნილი ქართულენოვანი ფოლკლორული ტექსტების უმეტესობა სამუდამოდ დაიკარგა.

მიუხედავად ამ არასასურველი ვითარებისა, საქართველოსა და თურქეთს შორის თანამედროვე ეტაპზე ფართოდ დამკვიდრებულ კეთილმეზობლურ ურთიერთობათა შედეგად, იმედისმომცემი სამომავლო პერსპექტივაც აშკარად ვლინდება და ამ სამწუხარო მოვლენის საწინააღმდეგო პროცესებიც ვითარდება. კერძოდ, თურქეთში მცხოვრებ ეთნიკურ ქართველთა გარკვეული ნაწილის ცნობიერებაში განახლებული ძალით ღვივდება და ძლიერდება საუკუნეების განმავლობაში მინავლული ეროვნული თვითშეგნება.

სწორედ ამ მოვლენის ერთ-ერთ გამოვლინებად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ წინაპართა დედაენის შესწავლის მსურველთა რაოდენობა იმედისმომცემად იზრდება. ამ დიდმნიშვნელოვან მოვლენას კიდევ უფრო მეტ სამომავლო პერსპექტივას სძენს ის ფაქტი, რომ ადრინდელისაგან განსხვავებით, ჩვენებურთა შორის ამ ბოლო დროს ისეთი სახალხო მთქმელებიცა და პროფესიონალი მწერლებიც გამოჩნდნენ, რომლებიც ქართულ ენაზე დაწერილი

თავიანთი მხატვრული ტექსტებითაც ცდილობენ საკუთარი გულსთქმის გამოხატვას.

სამწუხაროდ, თურქეთელ ქართველთა მიერ შექმნილი ფოლკლორული ტექსტების უმეტესობა, იმის გამო, რომ მათი ჩაწერა თავის დროზე არავის უცდია, დღესდღეობით კი ისინი უკვე აღარავის ახსოვს, სამუდამოდ დაკარგულია. არც ამ ტექსტების შემქმნელთა და გამავრცელებელთა სახელებია ცნობილი, გარდა რამდენიმე მათგანისა.

იქიდან გამომდინარე, რომ ზოგადქართული და ჩვენებურების ფოლკლორული შემოქმედების ბევრ ნიმუშს შორის აშკარად ხელშესახები ტექსტოლოგიური მსგავსებანი არსებობს, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მათი დიდი ნაწილი იქაურ ქართველებში საქართველოდან თურქეთში გადახვეწილმა მუჰაჯურებმა გაავრცელეს. მართალია, ზეპირსიტყვიერი ფორმით მოარულმა ამ ტექსტებმა დროთა განმავლობაში შინაარსობრივადაც და ენობრივ-მხატვრული თვალსაზრისითაც გარკვეული ცვლილებები განიცადეს, მაგრამ მათი უმეტესობა შესაბამის ფოლკლორულ პირველწყაროებს არსებითად მაინც არ დაშორებია.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართველ მუჰაჯირთა შორის სახალხო მთქმელებიც იმყოფებოდნენ, რომლებიც თურქეთში არა მარტო საქართველოში მათ მიერ შექმნილ ფოლკლორულ ტექსტებს ავრცელებდნენ, არამედ ქართული ზეპირსიტყვიერების სხვა ნიმუშებსაც.

ქართულ ფოლკლორთან თურქეთელ ქართველთა ზეპირსიტყვიერების სიახლოვის განმაპირობებელ ფაქტორებზე საუბრის დროს აქ ერთ გარემოებასაც უნდა მიექცეს ყურადღება: მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთში მცხოვრები ჩვენებურები მათ ისტორიულ სამშობლოს ხანგრძლივი დროის განმავლობაში იყვნენ მოწყვეტილები, ჩვენს ქვეყანაში კომუნისტური დიქტატურის დამყარებამდე აქაური და იქაური ქართველები ერთმანეთთან დაკავშირებას მაინც ახერხებდნენ. ეს გარემოება კი, ჩემის აზრით, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე უნდა მივიჩნიოთ ქართული ფოლკლორის ამ ორი ნაკადის ერთმანეთთან დაახლოების ერთ-ერთ ანგარიშგასაწევ ფაქტორად.

როგორც ითქვა, ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების დიდ ნაწილთან ერთად, დროის მდინარებამ იმ სახალხო მთქმელთა

სახელებიც წარეცხა უკვალოდ, რომლებიც თურქეთში ქართული ხალხური სიტყვიერების შექმნის პროცესის უშუალო მონაწილენი იყვნენ. მათგან დღესდღეობით მხოლოდ რამდენიმე მათგანის სახელილაა ცნობილი. ამ მოლექსეთაგან ამჯერად ორი პიროვნება მინდა გავისხენო — თურქეთში გადახვეწილი სახალხო მთქმელები: რეჯებ მჟავანაძე და შირინ შარაშიძე.

აჭარაში თავიანთი პოეტური ქმნილებებითაც და მემამბოხე ცხოვრებითაც კარგად ცნობილ ამ პიროვნებათა შემოქმედების ჩვენთვის ცნობილი ნიმუშების უმეტესობა, მართალია, სამშობლოში მათი ცხოვრების დროსაა შექმნილი, მაგრამ ამ ტექსტებმა თურქეთელ ქართველებშიც ისეთი პოპულარობა მოიპოვა, რომ ისინი არა მარტო ზეპირი ფორმით გადაეცემოდა თაობიდან თაობას, არამედ ქართული წერა-კითხვის უცოდინარობის გამო ჩვენებურები ზოგიერთ მათგანს ოსმალური ანბანით ჩაწერილი სახითაც ავრცელებდნენ ერთმანეთში.

როგორც ემენ დავითაძის მიერ თურქეთში რ.ეჯებ მჟავანაძის (1873-1929 წწ.) ცხოვრებასთან დაკავშირებით მოძიებული მასალებით ირკვევა, ქართული ხალხური პოეზიის ეს ნიჭიერი ოსტატი მუჰაჯირად თურქეთში გადახვეწის დროსაც ეწეოდა ნაყოფიერ შემოქმედებით საქმიანობას (ამასთან დაკავშირებით იხ: აჭარის სახალხო მთქმელთა ანთოლოგია, 1993: 69-84).

შუახვევის რაიონის სოფელ გომარდულში დაბადებულ რ. მჟავანაძეს მეზობელ სოფელ ჭვანის მედრესეში მუსლიმანური განათლების მიღების შემდეგ სასულიერო სამსახური დაუწყია და მალე ხოჯაც გამხდარა, მაგრამ ხალხში ფართო პოპულარობა ღვთისმსახურებაზე მეტად თავისი ლექსებით მოუპოვებია. რ. მჟავანაძის პოეტური შემოქმედებით ხალხის ამგვარი დაინტერესების უმთავრეს საფუძველს პირველ ყოვლისა ის გარემოება წარმოადგენდა, რომ ავტორის მიერ შეთხზულ ზეპირსიტყვიერ ტექსტებში ადვილად აღსაქმელი ფორმით იყო წარმოსახული იმჟამინდელი ცხოვრებისეული უსამართლობანი და მათ წინააღმდეგ მებრძოლი სახალხო გმირები.

ცხოვრებისეულ უსამართლობათა მამხილებელი თავისი ლექსებით რ. მჟავანაძემ ყოველგვარი შენიღბვის გარეშე გაილაშქრა იმ სოციალური და კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ, რომელსაც რუსეთის ხელისუფლება ატარებდა ოსმალეთა ბატონობისაგან ახ-

ლად განთავისუფლებულ „სამუსლიმანო საქართველოში. ხალხში ანტისახელისუფლებო სულისკვეთების კიდევ უფრო მეტად გასამძაფრებლად რ. მუჟავანაძის პოეტურ ქმნილებებში ამ პოლიტიკის მანკიერ მხარეთა წარმოჩენასაც აქვს მიქცეული განსაკუთრებული ყურადღება.

რ. მუჟავანაძის ამგვარ ანტისახელისუფლებო გამოხდომებს ის შედეგი მოჰყვა, რომ ხელისუფლებამ მისი შეპყრობის ბრძანება გასცა. სასჯელისაგან თავის დახსნის მიზნით რ. მუჟავანაძე იძულებული გახდა სამშობლოდან გადახვეწილიყო, მუჰაჯირობის მწარე ხვედრი გაეზიარებინა, თურქეთს შეხიზვნოდა და თავი ჯერ ართვინისთვის, შავშეთისა და იმერხევისათვის შეეფარებინა, შემდეგ კი ქალაქ ედრემითში დასახლებულიყო. თურქეთში დამკვიდრებულ რეჟებს, იქაური წესის შესაბამისად, გვარ-სახელი ოსმალურ ყაიდაზე გადაუკეთებია და ჯერ ალემდარ-ზადე დაურქმევია, შემდეგ კი ალემდარ-ოღლუ.

რ. მუჟავანაძეს თურქეთში ცხოვრების დროსაც გაუგრძელებია აქტიური შემოქმედებითი საქმიანობა. მისი პოეტური ტექსტები იქაურ ქართველებში იმდენად პოპულარული ყოფილა, რომ ქართული წერა-კითხვის უცოდინარი ქართველები მათ ცალკეულ ნიმუშებს ოსმალური ანბანითაც იწერდნენ და ასე ავრცელებდნენ ერთმანეთში. მართალია, მუჰაჯირობის პერიოდში დაწერილი რეჟების ლექსების დიდი ნაწილი ჯერ-ჯერობით უცნობია, მაგრამ ჩვენამდე მოღწეული ტექსტებიდანაც თვალნათლივ ჩანს, რომ რ. მუჟავანაძის პოეზიაში კვლავაც დიდი ადგილი ჰქონდა დათმობილი სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ მიმართული საბრძოლო სულისკვეთების გამოხატვას, რის გამოც იგი ვერც ოსმალეთში გადაურჩა ხელისუფლებისგან დევნასა და შევიწროებას.

დაბეჯითებით იმის მტკიცება, რ. მუჟავანაძის შემოქმედებიდან ოსმალეთში ცხოვრების პერიოდში რომელი ლექსები უნდა იყოს დაწერილი, სათანადო არგუმენტების არარსებობის გამო, შეუძლებელია. ერთადერთი საფუძველი, რომელზე დაყრდნობითაც ამ საკითხის გარკვევა შეიძლება ვცადოთ, მათი შინაარსია. თუმცა ავტორის შემოქმედებაში ვერც ამ თვალსაზრისით ვხედავთ რაიმე არსებით ცვლილებას — თავისი სახალხო ლექსებით რ. მუჟავანაძე მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იბრძოდა სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ, ნაღვლიანი პოეტური ჰანგებით გოდებდა ცხოვრების ამაოებასა და

ბედისწერის უღმობლობაზე და მის თანამემამულეებს რელიგიური დიდაქტიკით შთააგონებდა, რომ ადამიანის სულის ხსნისა და გადარჩენის ერთადერთი გზა ღვთის რწმენა და მსახურება იყო.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ვრცელი მოცულობის ლექსი „ყიამეთის დესტანი“ (აჭარის სახალხო მთქმელთა ანთოლოგია, 1993“ 96), რომელშიც ყველაზე მეტად გამოვლინდა ავტორის რელიგიური თვალთახედვის არსი და წუთისოფლის წარმავლობისა და ცხოვრების ამაოების მისეული შეფასებანი. მაგალითად:

**ოღ ყიამეთი ახლოს არი, იცვლება დრო, ზამანები (ყამი
– ა. ნ.),**

**ვინც რომ ვართ მუსლიმანები, ღმერთსა შევთხოვოთ
იმანები (წყალობანი – ა. ნ.).**

**სუყველ დღეს ომრი (სიცოცხლე, წუთისოფელი – ა. ნ.)
მიგვიდის,**

გვაქ სიცოცხლის გუმანები,

აბუდღებულო ინსანო (მოტყუებულო ადამიანო – ა. ნ.),

აჯაფ (ნეტავ – ა. ნ.) რას ეპრუალები (აპირებ – ა. ნ.).

რელიგიური დიდაქტიკით გაჟღენთილ ამ ლექსში ავტორი თანამომხმეებს კიდევ ერთხელ არწმუნებს იმაში, რომ მათ ღმერთს ყოველდღიურად უნდა შესწირონ მადლობა მათი მუსლიმანობის გამო: „მადლობა ღმერთს მოვასხენოთ, მუსლიმანი რომ ვაქ ჯული. ლექსის შექმნის უმთავრესი მიზანი მკითხველის იმაში დარწმუნება იყო, რომ ამ „ტყვილ ღუნიაში“ (ეს მეტაფორული გამოთქმა ხშირად მეორდება ჩვენებურების პოეტურ ზეპირსიტყვიერებაში) სიკვდილს ვერავინ გადაურჩება — „ვერც თათარი, ვერც ქართველი, ვერცა გუბერნატორები, ვერც ავროფა (ევროპა ა.ნ.) გადარჩება, ქვეყნის იმფირატორები“. ავტორის შეგონებით, ადამიანის სულის ხსნისა და სიკვდილის შემდეგ სამოთხეში მოხვედრის ერთადერთი გზა ამქვეყნად მხოლოდ კეთილ საქმეთა ქმნაა. რ. მყავანაძის ხაზგასმით, ის ზნეობრივ-რელიგიური პრინციპები, რომელთა დაცვასა და ერთგულებას იგი მის მოძმეებს თავისი დიდაქტიკური ნაწარმოებით უქადაგებს, მას ყურანიდან გადმოუტანია და გაულექსავს ქართულად:

აღ ქართულზე გამეყვანე ნესიხეთი არაბული,

ქითაბიდან (ყურანიდან – ა. ნ.) ამოვწერე, ღმერთო,

მიყავი ყაბული.

შინაარსობრივადაც და ტექსტუალური თვალსაზრისითაც რ. მკავანაძის „ყიამეთის დესტანი“ თითქმის ზუსტად ემთხვევა, ანდა უმნიშვნელო სახეცვლილებებით იმეორებს თურქეთელ ქართველებში ფართოდ პოპულარულ „გურჯულ ვაიზს“. სამწუხაროდ, ჩვენთვის ხელმისაწვდომი მასალების საფუძველზე ამჯერად იმის დაბეჭდვით თქმა, ამ ორი პოეტური ტექსტიდან პირველად რომელია შექმნილი — რ. მკავანაძის ზემოთ განხილული ლექსი, თუ „გურჯული ვაიზი“ შეუძლებელია.

გურჯულ „ვაიზსა“ და „ყიამეთის დესტანს“ შორის არსებულ აზრობრივ და ტექსტოლოგიურ მსგავსებას განსაკუთრებული ყურადღება იმიტომაც მინდა მივაქციო, რომ ზოგიერთი მკვლევრის მტკიცებით, „გურჯული ვაიზის“ თავდაპირველი ვარიანტი რ. მკავანაძის მიერ უნდა იყოს დაწერილი. მაგალითად, აი, რას წერს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით თინა შიოშვილი: „ის გარემოება, რომ ვაიზის გავრცელების არეალი მოიცავს აჭარასა და დღეს თურქეთის რესპუბლიკის შემადგენლობაში მყოფ ისტორიულ ტერიტორიებს და, აგრეთვე — მუჰაჯირ ქართველობას, გვაფიქრებინებს, რომ ამ ვაიზის ავტორიც რეგებ მკავანაძეა“ (შავშეთი, 2011: 182).

ოსმალეთში იძულებით გადახვეწილ ქართველ სახალხო მთქმელთაგან ასევე უნდა გავიხსენოთ ჭვანელი (შუახვევის რაიონი) შირინ შარაშიძე-ვოდელიოღლიც (დაბადებული უნდა 1875-1880 წლებს შორის). დედასამშობლოსთან აჭარის რეგიონის შემოერთების შემდეგ რუს მოხელეთა ძალადობისა და ეროვნულ-სოციალური ჩაგვრის წინააღმდეგ აქტიურად ბრძოლის გამო იგი იძულებული გახდა ჯერ მშობლიურ მხარეში გავარდნილიყო ყაჩაღად, შემდეგ კი სამშობლოდან გადახვეწილიყო და სიცოცხლის ბოლო წლები ოსმალეთში გაეტარებინა.

შ. შარაშიძის ხალხური პოეზიის პოპულარობა იმით იყო განპირობებული, რომ მათში უმთავრესი ყურადღება სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ თავგანწირვით მებრძოლი კაცის მისწრაფებანია გამოხატული. ამ თვალსაზრისით ყველაზე მეტად „ვოდელიოღლის ლექსი“ გამოირჩევა, რომელსაც აშკარად ეტყობა „არსენას ლექსის“ პოეტური ზეგავლენის კვალი. ნათქვამის დასტურად დავიმოწმებ ფრაგმენტს შ. შარაშიძის ხსენებული ლექსიდან (აჭარის სახალხო მთქმელთა ანთოლოგია, 1993:135):

ფირალობა დამიმტკიცეს, ველარ ვქენი სახლში რჩენა,
 სამა-სიმღერა მიყვარდა, ქოშიებში შამოფრენა,
 ნაჩაღნიკები მტერი მყავს, იგინია იმფო ფენა,
 თოფის სროლას რომ დავიწყებ, ჩაუვარდებიან ენა.
 ...შვიდი ნაჩაღნიკი მეძებს, საქმე ჩამივარდა სულში,
 საღლაში ვერ ჩავბარდები, გამაგზავნიან სიბირში.

შ. შარაშიძის პოეტური შემოქმედების პოპულარობაზე აშკარად მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ 1904 წელს შავშეთსა და კლარჯეთში მოგზაურობის დროს ნ. მარს „ვოდელიოლის ლექსის“ იმერხეული ვარიანტებიც ჩაუწერია, რომლებშიც სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ თავგანწირვით მებრძოლი ამ სახალხო გმირის ფირალობის დროინდელი ყოფა ახალი დეტალებით გამდიდრებული ფორმითაა წარმოსახული. ნ. მარის ინფორმაციით, ხსენებულ ვარიანტთა მთქმელებს კარგად სცოდნიათ, რომ ნაწარმოების ძირითადი ტექსტის ავტორი შირინ ოდელ-ოლი იყო და იმერხევი ეს „სიმღერა საქართველოდან მოვიდა (მარი, 201:185)“. იმისათვის, რომ მკითხველს უფრო ნათელი წარმოდგენა შეექმნეს ხსენებული ნაწარმოების იმერხეულ ვარიანტებზე, დავიმოწმებ ფრაგმენტს ერთ-ერთი მათგანიდან (მარი, 2012:174):

მე საწყალმა ვისა უთხრა ჩემი გულისა დერდები?
 ღამით გზაზე სიარულში ბევრჯელაღ-და გავგორდები.
 ღალატობა რომ შამოვდა, ვერა კაცს ვერა ვენდობი,
 ველარ შევალ ვერა სახში: დილა-საღამ ვზივარ ტყეში...
 რა უბედური მე დევბადე, ვერ ვუყურე სოფლებსაო.
 რა საცოდვავად მე დავრჩი, ველარ მიველ ჯამი (მეჩეთი

— ა. ნ.) კარსა.

ფირალოდ რო გამოველი, არ ვიყავი ოცი წლისა,
 სოფელი მტერი გამიხდა: მიზებნიან სამყოფნელსა.

უმთავრესი თავისებურება, რითაც თურქეთში მცხოვრები ჩვენებურების პოეტური შემოქმედება ხასიათდება, იმაში მდგომარეობს, რომ დღესდღეობით ცნობილი და ხელმისაწვდომი მათი ლექსების უმეტესობა სასიმღეროდ გამიზნულ ტექსტებს წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, მათში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი განმეორებად მისამღერებს, რეფრენად ქცეულ სტრიქონებსა და მუსიკალური ჟღერადობის გამაძლიერებელ ისეთ რიტმულ სი-

ტყვებსა და შეძახილებს, რომელთა ნაწილი აზრობრივ დატვირთვასაც კია მოკლებული.

აღნიშნულმა გარემოებამ არსებითად განაპირობა ის ფაქტი, რომ ჩვენებურების ზეპირპოეტური სასიმღერო ტექსტების უმრავლესობა შინაარსობრივად მსუბუქია და ზოგადქართული ხალხური პოეზიის ფართოდ ცნობილი შედეგებისათვის საზოგადოდ დამახასიათებელ აზრობრივ სიღრმეებსა და ცხოვრებისეულ მოვლენათა პოეტურ-ფილოსოფიური თვალთახედვით განსჯა-შეფასებებს მოკლებული.

ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად, აქვე ისიც უსათუოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენებურების ზეპირპოეტური შემოქმედება ვერც სიტყვიერი ოსტატობით შეედრება ზოგადქართული ხალხური პოეზიის ცნობილ ნიმუშებს.

და მაინც, მიუხედავად ამისა, ჩვენი თურქეთელი მოძმეების მიერ შექმნილი ამ შემოქმედებითი მემკვიდრეობისადმი განსაკუთრებული ყურადღება თუნდაც ორი უმთავრესი ფაქტორის გათვალისწინებით უნდა გამოვიჩინოთ:

პირველი, იმის გამო, რომ მასში თავისებური ფორმით წარმოჩინდა ჩვენებურების ცხოვრებისეული თვალთახედვის ცალკეული მხარეები და ყოველდღიურ ყოფასთან დაკავშირებული მოვლენები; და მეორე, ამგვარი ყურადღების გამოვლენა რეალურად შეუწყობს ხელს მათ ცნობიერებაში ეროვნული თვითშეგნების შემდგომ განმტკიცებასა და ქართულენოვანი შემოქმედებითი პროცესის გაძლიერებას.

ჩვენებურების ზეპირპოეტური შემოქმედებითი შესაძლებლობები ყველაზე მეტად „გურჯულ ვაიზში“ (სწავლება-დარიგებაში) გამოვლინდა. საკმაოდ ვრცელი მოცულობის ეს პოეტური ტექსტი, რომელიც ჟანრობრივი თვალსაზრისით ლირიკულ პოემადაც შეიძლება მივიჩნიოთ, მუსლიმან ქართველებში იმდენად პოპულარული იყო, რომ მისი რამდენიმე ვარიანტია შექმნილი. მათგან ორი შუშანა ფუტკარაძემ ჩაიწერა და გამოაქვეყნა თავის „ჩვენებურების ქართულში“ (ფუტკარაძე, 1993:271-275; 354-358), მესამე — ოთარ ფუტკარაძემ („ჩვენებურების სიმღერა“, 1991:37-42), მეოთხე და მეხუთე კი მამია ფაღავამ და მისმა თანაავტორებმა მონოგრაფიაში „შავშეთი“ (შავშეთი, 2011:492-496; 348-357).

„გურჯული ვაიზის“ ამგვარი პოპულარობა არსებითად განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეები მისი

მეშვეობით მშობლიურ ენაზე ისმენდნენ იმ ზნეობრივ შეგონებებს, რასაც მათ მაჰმადიანური რელიგია უწესებდათ უმთავრეს ცხოვრებისეულ პრინციპებად. რელიგიურ ფაქტორს კი ჩვენებურების ცხოვრებაში მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დამკვიდრებული. როგორც ისინი ერთ-ერთ ხალხურ ლექსში ამბობენ, „წორ გზაზე მათი გამყვანი არი ყურანი პაზრეთი“ (წინასწარმეტყველი).

სამეცნიერო ლიტერატურაში მართებულად ესმება ხაზი იმ გარემოებას, რომ „გურჯული ვაიზის“ შექმნის ერთ-ერთ უმთავრეს პირობად ჩვენებურების ერთი, არცთუ მცირე, ნაწილის მიერ არაბული და თურქული ენების არცოდნა იქცა. პირველ ყოვლისა, სწორედ ეს მოვლენა გახდა უმთავრესი ფაქტორი მშობლიურ ენაზე ღვთის განმადიდებელი ამ სწავლება-დარიგების შექმნისა. არაბული და თურქული ენების უცოდინარ მუსლიმან ქართველებს ხსენებული ტექსტი მაჰმადიანური ღვთისმსახურების აღსრულებას უადვილებდა.

თუმცა აქვე იმ გარემოებასაც უნდა მიექცეს ყურადღება, რომ „გურჯული ვაიზის“ გავრცელების არეალი მხოლოდ ე. წ. „ოსმალთა საქართველოს“ გეოგრაფიული მასშტაბებით არ შემოიფარგლებოდა და იგი შესაბამისი პერიოდის აჭარაშიც ყოფილა საკმაოდ პოპულარული.

მიუხედავად იმისა, რომ „გურჯული ვაიზის“ ყველა ვარიანტის მასაზრდოებელი ძირითადი წყარო „ყურანია“ და მათი შექმნის უმთავრეს მიზანს მუსლიმანური რელიგიის ფუძემდებლური პრინციპებისადმი ერთგულებისა და უღალატოდ მსახურების ქადაგება წარმოადგენს, ხსენებული ტექსტის შეფასების დროს განსაკუთრებული ყურადღება იმ ფაქტსაც უნდა მივაქციოთ, რომ მასში ჩვენებურების ეროვნულ-პატრიოტული თვალთახედვაცა და მშობლიური ქართული ენისადმი გამძაფრებული სიყვარულიც გამოვლინდა ემოციურად ძალზე შთამბეჭდავი ფორმით. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესო ნაწარმოების ის ვარიანტია, რომელიც შ. ფუტყარაძემ ჩაიწერა ნიაზ ჯიჯანიძისაგან (ფუტყარაძე 1993:271-275).

რელიგიური რწმენის განმსაზღვრელი პრინციპების სწავლება-ქადაგებასთან ერთად, მასში მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი მშობლიური ქართული ენისადმი სიყვარულის გამოხატვასაც აქვს დათმობილი. ნაწარმოების შემქმნელის (თუ შემქმნელთა) არაერთგზისი ხაზგასმით, სიტყბოებითა და კეთილხმიერებით გამორჩეული ქართუ-

ლი ენისადმი ჩვენებურების განსაკუთრებული სიყვარულის განმსაზღვრელ უმთავრეს ფაქტორს ის გარემოებაც უნდა წარმოადგენდეს, რომ იგი „იმ დუნის (ქვეყნის) ენაცაა და მისდამი ღალატი ყოვლად გაუმართლებელი ამბავია“. მიუხედავად იმისა, რომ მუსლიმანური რელიგიის კანონიკურ პრინციპთა მიხედვით ყოველი მუსლიმანი ვალდებულია ლოცვა-ვედრება ღმერთს არაბულ ენაზე აღუვლინოს, „გურჯული ვაიზი“ ამ დოგმატური მოთხოვნის ჩარჩოებით არ იბოჭება და ქართველ მორწმუნეებს დაბეჯითებით შეაგონებს, რომ ღმერთს თავიანთი გულისთქმა უწინარესად მშობლიური ქართული ენით უნდა განუცხადონ, რადგანაც „დიდ ბატონს სათქმელი ყველა ენაზე ესმის“.

„გურჯული ვაიზის“ პატრიოტულ სულისკვეთებას არსებითად განსაზღვრავს ის ფაქტიც, რომ მშობლიური ქართული ენისადმი ამგვარი ერთგულების ქადაგებასთან ერთად, იგი წინაპართა წილს მოწყვეტილ ჩვენს მუსლიმან თანამემამულეებს იმასაც დაბეჯითებით შეაგონებს, რომ მათი წარმომავლობაცა და ფესვებიც არასოდეს დაივიწყონ და ბოლომდე დარჩნენ ქართული სისხლის უღალატოდ ერთგულნი.

იცოდე, გურჯული რომ ქართულია, ქართული ენა მეტად ტკბილია,

იმ დუნის (ქვეყნის—ა. ნ.)ენა ჩუენებურია, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ნეტაი შენ, რომ გაქ ენა ქართული, სხუაზე რათ გექცევა თუალი და გული,

შეინანე ენა, გულში ჩარგული, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

გახსოვდეს, ვინ ხარ, სიდან მოსული, ვისი სისხლი გაქ ტანში გართული,

იცოდე, რომ გაქ სისხლი ქართული, ქართულ ქოქზე (ფესვზე—ა.ნ.) ხარ ამომართული...

ქართული ენა გულში დამალე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

დიდ ბატონს უყუარს ყუელაი მილლეთი, ყუელა ენაზე ესმის სათქმელი,

ღმერთ შეეხუეწე ლამაზ ქართულით, ღმერთის ემანეთი

(საპატრონოდ ჩაბარებული — ა. ნ.) ტკბილი გურჯულით.
 ღმერთ ესმის ჩუენი გულში ფურჩულიც, ღმერთო ბატონო,
 შენ შეგვიბრალე...

ტკბილი ქართულით, ტკბილი გურჯულით, ღმერთ ეხუეწე-
 ბა სულ ჩუენი გული,
 იმ ქუეყნის ენა ჩუენი ქართული, ღმერთო ბატონო, შენ
 შეგვიბრალე...

ღმერთო, სამოთხის ქოშქზე ამყოფნე, მწერავ-მკითხავი,
 დამყურებელი,

შენიდამ ველით ყუელა კარგობას, შენ ხარ მილღეთის
 დამყურებელი,

ქართული ენის დამბრუნებელი!

მძაფრად გამოხატული ქართული სულისკვეთებით „გურჯული ვაიზის დამოწმებული ფრაგმენტი მნიშვნელოვანწილად განსხვავდება სხვა ვარიანტებისაგან, მათ შორის იმ ვარიანტისგანაც, რომელიც ხსენებული ტექსტის პირველმთქმელ ნიაზ ჭიჭანიძისაგან განმეორებით ჩაუწერია მ. ფაღავას გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ. ამ გარემოებას ქალბატონი თინა შიოშვილი შემდეგნაირად ხსნის: „ქალბატონმა უშუალოდ ხოჯა ნიაზ ჭიჭანიძისაგან ეს ვაიზი ვიდეოფირზე ჩაიწერა უშუალოდ მთქმელის შესრულებით, რომელმაც იცოდა, რომ ეს ჩანაწერი საქართველოში მოხვდებოდა და ამიტომაც ნაკლებად ნიღბავდა ქართული ენისადმი და ქართველობისადმი თავის პატრიოტულ დამოკიდებულებას; პროფ. მამია ფაღავა კი ისეთ დროს შეხვდა მოხუცებულ ხოჯას, როდესაც მძიმედ იყო ავად, ზეპირად ვერ შეძლო თქმა და საკუთარი ჩანაწერი გადასცა, სადაც, ბუნებრივია, თვითცენზურის ფაქტორიც მოქმედებდა, რადგანაც მისი გავრცელების არეალი არ იყო საქართველო (შავშეთი 2011:180).

იმისათვის, რომ რელიგიური რწმენის განმსაზღვრელი პრინციპებისადმი ერთგულებისა და ქართული თვითშეგნების განმტკიცებისაკენ „გურჯული ვაიზის შემქმნელის (თუ შემქმნელთა) მოწოდებამ მეტი დამაჯერებლობა და შთამბეჭდაობა შეიძინოს, ტექსტში იმ გარემოებასაც დაბეჯითებით ესმება ხაზი, ადამიანის ამქვეყნიური არსებობა დროებითი მოვლენა რომ არის, ცხოვრება — ამაოება, მარადიული კი იმქვეყნიური ყოფაა:

ამ დუნიაში მუსაფირი (სტუმარი—ა. ნ.)ვართ, პაწა ხან უკან
 საფლავში წავალთ,
 ღმერთ გამჩენელის უზურზე (ნანდომზე,ნასურვევზე — ა.
 ნ.) მივალთ,
 ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ამიტომაც ადამიანის სულის ხსნისა და გადარჩენის ერთადერთ
 ჭეშმარიტ გზად „გურჯულ ვაიზში“ ღვთის (უფრო ზუსტად — მუს-
 ლიმანური) რწმენისადმი უღალატო ერთგულება და ლოცვაა ერთმ-
 ნიშნელოვნად გამოცხადებული: „ულოცავი თუ არი კაცი და ქალი,
 ძალი და ღორი მაზე კაი არი, დეიხრუკვის ჯოჯონეთში მისი ხელ-
 პირი“. ქადაგების მიხედვით, სამოთხის კარი მხოლოდ იმ ადამიან-
 ისათვის გაიღება, „ვინცა ამ დუნიას მლოცავი არი“.

ამგვარი რელიგიურ-დიდაქტიკური შეგონების უმთავრესი მიზან-
 ნია, დაეხმაროს ადამიანს მიწიერ ცოდვათა და პიროვნულ მანკიერე-
 ბათა დაძლევაში და კიდევ უფრო მეტად განუმტკიცოს მას სიკეთის
 ქმნის სურვილი და მოყვასისადმი სიყვარული:

რათ გინდა დუნიაში კაი სმა და ჭამა, ყუელა ესენი გე-
 იარს, წავა,
 სული გეიწმინდე, გული გეისუფთე,ღმერთო ბატონო, შენ
 შეგვიბრალე...

რათ გინდა დუნიაში დიდი ქონება, ცოტაი იკმარე, მეი-
 კრიფე გონება...

ხელცარიელი არნა დატოო, კარზე მომდგარი, ატირებული,
 არ დაგავიწყდეს, ღმერთის შვილია, ყუელა თხელი და
 გაჭირვებული,

შეძლებისდაგვარ ხომ დაეხმარე? ღმერთო ბატონო, შენ
 შეგვიბრალე...

სიკვდილის საათი ჩუენთან რომ მოვა, თეთრი სინათლე
 თუალიდან წავა,

გონჯი ეშმაკი ჰემ მაშინ მოვა, ველარ გვიშველის ტირილი,
 გლოვა,

მადლი ნასაქმი მოგვნახავს, მოვა, ღმერთო ბატონო, შენ
 შეგვიბრალე...

ეშმაკს გაგუაცლის ნასაქმი მადლი, სანთლად დაგუადგება
 სინათლე ბადრი,

აღარ გუექნება სიკვდილის შიში, ღმერთო ბატონო, შენ
შეგვიბრალე...

ილოცე, იკითხე, ზიარეთზე (წმინდა ადგილების მოსანახ-
ულებლად — ა. ნ.) წაი, შეიბრალე დუნის ღარიბი ყუელაი,
ობოლ შეხედავ, განდები სულ კაი, ღმერთო ბატონო, შენ
შეგვიბრალე...

გული გეისუფთე ღმერთზე ხუეწნაში, შენი ნალოცი წავა
ზეცაში,

სამოთხე მოვა ამდენ ლოცვაში, ღმერთო ბატონო, შენ
შეგვიბრალე...

საბოლოოდ კიდევ ერთხელ ვიტყვი იმას, რომ სიტყვიერი ოს-
ტატობის მხრივ „გურჯული ვაიზი“, მართალია, ქართული პოეტური
ფოლკლორის შედეგებს ვერ შეედრება, მაგრამ მისი შეფასების
დროს ქართველი მკითხველისათვის მთავარი და არსებითი ეს კი არაა,
არამედ ის ფაქტი, რომ თაობიდან თაობას ზეპირსიტყვიერი ფორ-
მით გადაცემული ამ რელიგიურ-დიდაქტიკური ტექსტით თურქეთში
მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების ცნობიერებაში მიზანმიმართუ-
ლად მტკიცდებოდა ეროვნული თვითშეგნების გრძნობა და სიყვარუ-
ლი მშობლიური ქართული ენისადმი.

ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერ შემოქმედებაში ფართოდ დამკვი-
დრებული რელიგიური თემატიკის გაანალიზების დროს ყურადღება იმ
გარემოებასაც მინდა მივაქციო, რომ ამ თემაზე შექმნილი ტექსტების
ცალკეულ ნიმუშებში ქრისტიანული რწმენის გამოვლინებანიც შეინიშ-
ნება. ამ გარემოებას არსებითად განაპირობებს ის ფაქტი, რომ ზემოთ
ხსენებულ ფოლკლორულ ქმნილებებში თავისებური ფორმით გამოიხ-
ატა ისტორიული ავბედობის გამო გამაჰმადიანებული ჩვენი თანამე-
მამულეების ეროვნულ ცნობიერებასთან საუკუნეების მანძილზე შეს-
ისხლხორცებული ქრისტიანული ფასეულობებისადმი მოკრძალება და
თაყვანისცემა. ამ თვალსაზრისით უაღრესად საინტერესოა ლაზეთში
ჩაწერილი ეს ხალხური ლექსი („ჯვარი ვაზისა“ 2008: №1/2):

**იმედი გვაქვს შენი, ღმერთო, გვიშველე, არსად დავიდ-
რჩოთ,**

გადაგვარჩინე ამ ზღვას და შემოგფიცავ:

ქალაქში ვიყიდი სანთელს, სამი მინარის სიმადლისას,

დღე და ღამ რომ იწვოდეს და წარღვნამდის არ ჩაქრეს.

ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი ე. წ. „სამუსლიმანო საქართველოში“ მცხოვრები ჩვენი მოძმეების დამოკიდებულების არსს კიდევ უფრო ნათლად წარმოაჩენს პროფ. შ. ფუტყარაძის მიერ სტამბოლის ქართული საგანის არქივში მიკვლეული ვრცელი მოცულობის ლექსი „დედა ღვთისმშობლის საგალობელი („ჯვარი ვაზისა“ 2008: №1/2), რომელიც XIX საუკუნის ბოლოს ჩაუწერია ახალციხელ ანდრია გრილაძეს 95 წლის სფირიღონ ხმალაძისაგან. სფირიღონის ინფორმაციით, ოსმალთა დროს ხსენებულ საგალობელს თურმე „ლოცვა-სავით წარმოსთქვამდნენ საერო სიმღერების ხმაზე და „თავყრილობებზედ, ქორწილებშიდაც გალობდნენ, რადგან მართლმადიდებლებს საეკლესიო ლოცვების ცხადლივ წარმოთქმა ეკრძალებოდათ. ს. ხმალაძის თქმით, „ეს საგალობელი ჩვენი წინაპრებიდან მოდიოდა და 200-250 წლისა მაინც იქნებოდა“.

ხსენებული საგალობლისადმი ინტერესს კიდევ უფრო მეტად ზრდის ის ფაქტი, რომ მარიამ ღვთისმშობლისადმი აღვლენილ ამ პოეტურ სავედრებელში მისი შემქმნელები თავიანთ ეროვნულ გულისთქმასაც უმჯლავნებენ ზეციურ დედას, რომელსაც „სიბნელის გამნათებელ ანთებულ სანთელს, ხვალინდელი დღის იმედსა და ადამის ტომის დამხსნელ ქალწულს“ უწოდებენ. ისინი ცრემლნარევი ვედრებით შეთხოვენ ღვთისმშობელს, რომ მისცეს „ძალი და შეწევნა ქართულ ენით ლექსის თქმისა და წინაპართა ფუძეზე მკვიდრობისა“:

**მარიამ მიმადლებულო, სიტყვა გაქვს ანგელოზისა,
დედუფალი ხარ, დედაო, იმედო ჩვენი ხვალისა...
ისმინე ვედრება ჩვენი, ქალწულო ჩვენი გულისა,
მწარე ცრემლები იხილე სამშობლო დაკარგულისა...
დედის უბეში გვამყოფე, ხელი გვაშორე მტერისა,
ისმინე, დიდო დედაო, ვედრება ჩვენი ერისა...
გვამყოფე გამგარძელებელი მამა-პაპათა წესისა,
ჰოი, რა ტკბილი დედა ხარ, გვადირსე ხილვა ზეცისა!..**

ჩვენებულების ქართულენოვანი ფოლკლორი მნიშვნელოვანი იმიტაცაა, რომ მასში საუკუნეების მანძილზე მშობლიურ წიაღს მოწყვეტილი და უცხო სახელმწიფოს დაქვემდებარებაში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეები საქართველოს ისტორიის ცალკეულ ეპიზოდებსაც იხსენებენ თავისებური ფორმით. ამთვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ის თქმულებები, ზღაპრები და ლეგენდა-

რული ამბები, რომლებიც მათ ჩვენი ერის დიდ შვილებზე, პირველ ყოვლისა კი თამარ მეფეზე, აქვთ შექმნილი.

იგივე უნდა ითქვას იმ მოკრძალებაზე, რასაც ჩვენი გამაჰმადიანებული თანამემამულენი ქრისტიანული ეკლესია-მონასტრებისა და წმინდანებისადმი იჩენენ. მიუხედავად იმისა, რომ მუსლიმანურმა რელიგიამ მათ ყოველდღიურ ყოფასა და სულიერ სამყაროში ბევრი რამ შეცვალა არსებითად, თავიანთ ქართულენოვან შემოქმედებაში ისინი არა მარტო იმ გარემოებას უსვამენ ხაზს, მათი წინაპრები ქრისტიანები რომ იყვნენ, არამედ თავადაც გამოხატავენ მოკრძალებასა და პატივისცემას ამ სარწმუნოებისადმი.

ჩვენებურების ქართულენოვანი შემოქმედების ერთ-ერთ უმთავრეს თემად დამკვიდრებული ეროვნული პრობლემის გააზრება სისხლხორცეულად აღმოჩნდა დაკავშირებული მშობლიური ფესვებიდან მათ იძულებით მოწყვეტასთან და უცხო ქვეყნის ბინადრებად გადაქცევასთან. ამ თვალსაზრისით თავიანთი ეროვნული ტკივილის გამოხატვა თურქეთელმა ქართველებმა ყველაზე მეტად მუჰაჯირობას დაუკავშირეს. როგორც ცნობილია, XIX-XX საუკუნეებში მეტ-ნაკლები ინტენსივობით განხორციელებული ამ ტრაგიკული მოვლენის შედეგად, საქართველოდან თურქეთში ნახევარ მილიონზე მეტი ქართველი გადასახლდა. მათი უდიდესი ნაწილი აჭარიდან იყო.

ბევრი მუჰაჯირი მაშინ ღრმად იყო დარწმუნებული იმაში, რომ მშობლიურ ფუძეს მხოლოდ დროებით ტოვებდა და მალევე დაბრუნდებოდა უკან. მაგრამ ოსმალეთში გადახვეწილნი სულ სხვა რეალობის წინაშე აღმოჩნდნენ — რუსეთის იმპერიის ძალადობრივ პოლიტიკას სამშობლოდან თურქეთში იმის იმედით გაქცეულნი, რომ ამ ქვეყნის ხელისუფლება დაპირებულ მფარველობასა და მზრუნველობას არ მოაკლებდათ, სრულიად უსახსროდ და ულუკმაპუროდ დარჩნენ. მდგომარეობას კიდევ უფრო უიმედოს ხდიდა ის ფაქტი, რომ რუსეთის ხელისუფლებამ მუჰაჯირებს უკან დასაბრუნებელი გზები ჩაუკეტა.

თაობებისათვის ეროვნულ ტრაგედიად ქცეულ ამ მოვლენას მუჰაჯირ ქართველთა დღევანდელი შთამომავლებიც ხშირად იხსენებენ უდიდესი გულისტკივილით. მშობელ ქვეყანასთან სამუდამო განშორებით გამოწვეული ამ უმწვავესი ტკივილის ანარეკლი მათი ზეპირსიტყვიერების არაერთმა ნიმუშმაც შემოგვინახა ემოციურად

შთაბეჭდავი ფორმით. მაგალითად, ერთ-ერთ ხალხურ ლექსში ეს ტკივილი ასეთი სულისშემძვრელი ფორმითაა გამოხატული:

ავდგეთ, წევდეთ მუჰაჯირათ, რა ლამაზი დარიაო,

ჩვენ გემში რო ჩავუდებით, ჩვენი გული კდარიაო.

სამწუხაროდ, მშობლიური წილისგან მრავალსაუკუნოვანმა მოწყვეტამ და უცხო გარემოში ცხოვრებამ, რასაც შედეგად არა მარტო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი გაუცხოება მოჰყვა, არამედ სარწმუნოებრივი ერთობის დარღვევაც, არსებითად ნეგატიური ზეგავლენა ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერებაზეც მოახდინა. პირველ ყოვლისა სწორედ ამ გარემოებათა სავალალო შედეგად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ მათ ფოლკლორულ ნააზრევში ქართულმა თემატიკამ მეტად უმნიშვნელო ადგილი დაიმკვიდრა და ისტორიული სამშობლოსადმი ნოსტალგია ძალზე მკრთალად გამოვლინდა.

ზემოთ აღნიშნულმა ვითარებამ ჩვენებურების დიდი ნაწილის ეროვნულ თვითშეგნებას იმდენადაც კი შეურყია საფუძვლები, რომ ქართული ენის პრაქტიკული საკომუნიკაციო არეალი, რაც დრო გადის, უფროდაუფრო ვიწროვდება. აქედან გამომდინარე, ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეები მათი წინაპრების ენაზე დღესდღეობით არათუ თავად აღარ ქმნიან რაიმეს, არამედ მათ უმეტესობას წინამორბედ თაობათა მიერ ზეპირსიტყვიერი ფორმით შექმნილი ქართულენოვანი ტექსტებიც აქვს მთლიანად დავიწყებული. ერთ-ერთი ჩვენებური ასეთ ქართველებს „ბლაცვ გურჯებს“ უწოდებს და ამ სამწუხარო მოვლენას ამგვარ შეფასებას აძლევს: „ჩვენ კაი გურჯი არა ვართ, ბლაცვი გურჯები ვართ... ასიმილე გამხდარი ვართ“ (შავშეთი 2011: 410). პირველ ყოვლისა სწორედ ყოველივე ზემოთქმულის შედეგია ის ფაქტი, რომ ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების ჩვენამდე მოღწეულ ნიმუშებს შორის პატრიოტული სულისკვეთებით განმსჭვალული ტექსტები მცირეა.

თუმცა ეს ყველაფერი ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ჩვენებურების ფოლკლორულ ნააზრევში ეროვნულ-ქართული თვალთახედვა მთლიანად იყოს ყურადღების მიღმა დარჩენილი. ეს რომ ასე არაა, ამის დასტურად აქ მათში ფართოდ პოპულარული ლექს-სიმღერის — „შეფრენილო ფუტკაროს“ გახსენებაც იქნება საკმარისი. თავად ჩვენებურების განმარტებით, შეფრენილი ფუტკარი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ცხოვრების გზა-კვალარეული იმ ადამიანის

სიმბოლურ სახეს წარმოადგენს, რომელიც ბედისწერას მშობლიური წიაღისგან მოუწყვეტია და უცხო ქვეყნის ბინადრად უქცევია.

შეფრენილო ფუტკარო, წადი, მავანს უთხარო:

— **შენც ქართველი შვილი ხარ, შვილო, მოდი ჩემთანა...**

ერთიც ამდონი ხანია, სულაც არ გიმიხარია...

ჩემი დერდების მგონე, სიმღერები მეგვონე,

შორ დაგვირჩა მემღექეთი, ღმერთო, მეგვე ბერექეთი (სიკეთე ა. ნ.)...

შავი ზღვის პირზე თოვლი მოსულა,

შენი ფუტკარი სხუასთან წასულა,

შავი ზღვის პირზე მასკვლავი ბრწყინავს,

შენი ფუტკარი დღეს სხუაგან ფრინავს.

თავიანთი ნოსტალგიური გრძნობების გამოხატვა თურქეთელმა ქართველებმა ერთ-ერთ ლექს-სიმღერაში თეთრი მამლის ალეგორიულ სახე-სიმბოლოსაც დაუკავშირეს. შ. ფუტკარაძის მართებულ განმარტებით, „თეთრი მამალი“ სამშობლოზე ფიქრისა და ოცნების ალეგორიული სახეა, „ლამაზი ქალი“ კი მუჰაჯირთა შთამომავლების სიმბოლო... დრო გასულა სამშობლოდან გადმოხვეწის შემდეგ, ჩვენებურები შეგუებიან ბედის ტრიალს, აღარ ფიქრობენ მემღექეთში დაბრუნებაზე. ამიტომაც აღარ ყივის თეთრი მამალი. ადრე თუ მუჰაჯირი ქალები, თვალებში ცრემლჩამდგარნი, იგონებდნენ გურჯისტანს, ახლანდელი ქალები აღარ ტირიან, ახალ სამშობლოში გაუჩენიათ კერა... ღელე გაღმაში — მიტოვებულ სამშობლოშიც — ბევრი რამ შეცვლილა, ძველები წასულან წუთისოფლიდან, ახალგაზრდები მოსულან მათ ადგილას. ე. ი. ლექსში სამი ალეგორიული სახეა: თეთრი მამალი, ლამაზი ქალი და ღელე გაღმა (თეთრი მამალი — სამშობლოზე ფიქრისა და ოცნების ალეგორიული სახე; ლამაზი ქალი — მუჰაჯირთა შთამომავლობა; ღელე გაღმა — მიტოვებული სამშობლო) (ფუტკარაძე 1993: 17).

თეთრო მამალო, რატომ არ ყივი, ლამაზო ქალო, რატომ არ ტირი?

შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე, შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე.

ღელე გაღმაში ჩვენი სახლები, მოკდენ ძველები, დარჩენ ახლები...

შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე, შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე.

ვფიქრობ, დამოწმებულ და ანალოგიური შინაარსის მქონე სხვა ლექსებში აშკარად იგრძნობა მშობლიური წიაღისაგან იძულებითი მოწყვეტის საფუძველზე გაჩენილი იმ ტკივილისა და სევდა-ნაღველის ალევორიული ფორმით გამოვლინება, ჩვენებურების დიდი ნაწილისათვის სულიერი ცხოვრების მარადიულად თანამდევ მოვლენად რომ ქცეულა. მაგალითად:

**ჩუენო დიდო დედაო, ეს რა დეგვებედაო,
ჩუენო დიდო ანაო, აქ რამ მოგვიყვანაო,
შორ დიგვირჩა მემლექეთი, ღმერთო, მეგვე ბერექეთი (სიკეთე — ა. ნ.).**

ან კიდევ:

**ბათუმი და ქედა, რომ დიმირჩა, დედა, ლალე,
წეველ, გავზდი ფირალი, დედა დავტიე ტირალი.
მემლექეთის დერდი, გოგო დამრჩა ერთი, ლალე,
ჩიტი გავზდე, გადავფრინდე, შიმიბრალეხ ღმერთი, ლალე...**

**საყუარელი ვეღარ ვნახე, დიმიფინეს შავი მახე,
ლოცვით თები გადავლახე, გამჩენელო, შიმიხახე, ლალე...**

ჩვენებურების ქართულენოვანი ზეპირსიტყვიერი ტექსტების წინამდებარე განხილვის ბოლოს აქ ერთ მეტად მნიშვნელოვან გარემოებასაც მინდა ყურადღება რომ მივაქციო: რამდენიმე ჩვენებურმა (ფარნა-ბექა ჩილაშვილმა, ბაიარ შაჰინ ქონდარიძემ, ეშრეფ ილმაზ მახარაშვილმა, სულეიმან ინოღლუმ (ინაიშვილმა), ისმაილ იაზიჩი-დავლაძემ და სხვებმა) სტამბოლში გამომავალ ჟურნალ „ჩვენებურში“ ქართულად დაწერილი თავიანთი ლექსებიც გამოაქვეყნა. მართალია, ამ ლექსების მხატვრული ოსტატობის დონე საკმაოდ სუსტია, მაგრამ ამჯერად მთავარი ეს კი არაა, არამედ ის ფაქტი, რომ ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეების გარკვეულ ნაწილს ოთხსაუკუნოვანი დუმილის შემდეგ წინაპართა ენაზე თავიანთი გულისთქმის გამოთქმის სურვილი გაუჩნდა.

ბოლო წლებში ჩვენებურების ეროვნულ ცნობიერებაში მიმდინარე სასიკეთო ძვრები, ვფიქრობ, რეალურად იძლევა იმის იმედს, ხსენებული ტენდენცია მომავალში კიდევ უფრო მეტად რომ გაძლი-

ერდება და ჩვენი თურქეთელი მოძმეების ლიტერატურული ნამოღვაწარი ახალ, რეალურად ანგარიშგასაწევ, ნაკადად შეემატება ქართულ მწერლობას.

პირველი და უმთავრესი მოვლენა, რასაც მათ მიერ შექმნილ პოეტურ ტექსტებზე საუბრის დროს უნდა მიექცეს ყურადღება, სენტიმენტალიზებული ფორმით გამოვლენილი ის სიყვარული და მონატრების გრძნობაა, რასაც მათი ავტორები გამოხატავენ დედა მემლექეთისადმი. მაგალითად, ბაიარ შაჰინ ქონდარიძემ ლექსში „არ მავიწყდება“ („ჩვენებური“ 1998: №29, 26) ხსენებული გრძნობა ამგვარი სახით გამოავლინა:

რა ლამაზი ხარ, რა ლამაზი, მაჭახელო, შენ, რა ლამაზი,
ვერაფრით ვერ მიგამსგავსე რომელიმე სოფელი და ქალაქი.
არ მავიწყდება ცივი, ცივი წყალები,
გამოსულში წვევიდენ ახალთაზე ქალები,
კაცს რავაი დავიწყდება წიფე, წიფე სხალები,
როცხა მომაგონდები, ემეცხება თვალები.
რა ლამაზი ხარ, რა ლამაზი, მაჭახელო, შენ, რა ლამაზი,
ვერაფრით ვერ მიგამსგავსე რომელიმე სოფელი და ქალაქი.

ხოლო თანამედროვე თურქული პოეზიის ერთ-ერთი ცნობილი წარმომადგენელი ეშრეფ ილმაზ მახარაშვილი 1993 წელს ქართულ ენაზე დაწერილ ლექსში — „საგოდავი“ („ჩვენებური“ 2000: №37, 26) ისტორიული სამშობლოსადმი თავის დამოკიდებულებას შემდეგნაირად წარმოაჩენს:

აგიანიდან გავხედე, ჩანდა თოვლიანი კარჩხალი,
მის გადაღმა არის ბათუმი.
ცხვარს ვაძოვებდით აგიანქე მთი ყურძენებში.
იტყოდენ დიდვანები: გადაღმა არიან ჩვენი ძმები,
დაღვრებდენ ბუკებს ცრემლები!.. იქ არისო მკაცრი მმართველობა.
შემეცოდენ ქართველი ძმები. გეელო კარი „რკინისა.
შეველ საქართველოში.
მევიარე ქალაქი და სოფელი, გავაგენ მაშინ სულ კარგა,
საცოდავი მე ვყოფილვარ!..

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენებურების პატრიოტული ლექს-სიმღერების უმეტესობა მარადიული მონატრების საგნად ქცეული დიდი

მემლექეთის ფიზიკურად უნახავ ქართველთა მიერაა შექმნილი, მათი ავტორების რწმენით, მსგავსი სილამაზის ქვეყანა დედამიწის ზურგზე სხვაგან არსად იპოვება. ნათქვამის დასტურად, ვფიქრობ, ჟურნალ „ჩვენებურის“ 1978 წლის V-VI ნომერში დასტამბული თუნდაც ეს პატარა ლექსიც გამოდგება:

**მაღლა ცაში ავფრინდები, გადმოვხედავ ქვეყანას,
მარა ვერსად ვერ შევხვდები ჩემი სამშობლოსთანას.**

ჩვენებურების ეროვნულ-პატრიოტულ გრძნობათა გულწრფელად გამომხატველი ეს და მსგავსი ლექსები აშკარად წარმოაჩენენ მათი შემთხვევლების დაუცხრომელ სიყვარულს „ნატრულ სამშობლოდ“ სახელდებული დიდი მემლექეთისადმი.

ზემოთქმული თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესო პირველ ყოვლისა მათი ქართულენოვანი პოეტური შემოქმედების ის ნიმუშებია, რომელთა ავტორები 1989 წლის ცხრა აპრილის სისხლიან ტრაგედიას გამოეხმაურნენ. ნათქვამის დასტურად დავიმოწმებ ფრაგმენტს ერთ-ერთი მათგანიდან (ჩვენებურების სიმღერა 1991:7):

**ჩვენთვის დასავიწყარი დღე არ არის, შავი დღეა 9 აპრილი,
იმ დუფვიწყარ დღეს იყო ქართველები ქუჩაში დაყრილი,
ჩვენ თავისუფლება გვინდაო, ყველგან ჰქონდენ თავი მოყრილი,**

რაფერ დაგვავიწყლება იგი დღეი ჩვენ, 20 ადამიანი ვნახეთ მოკლილი...

**მსოფლიოს დედაქალაქობა შეშვენდება ჩვენს თიფლისს,
სამოთხე არის ამ სამყაროს, ჰემ ზაფხულის, ჰემ ზამთრის,
ყოლიფერში ლამაზად ჩვენ ამ ქვეყნის ხალხები თუ დაგვთვლის,**

მოგვასწროს უნდა ღმერთმა გამჩენმა გადარჩენა ჩვენი ქართლის.

თურქეთში მცხოვრები ქართველების პოეტური შემოქმედება მეტად საინტერესო იმ შეფასებებითაცაა, რასაც ჩვენი მაჰმადიანი თანამემამულეები საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის — ილია მეორის ეროვნულ და რელიგიურ მოღვაწეობას აძლევენ. ნათქვამის ნათელსაყოფად გავიხსენებ ფრაგმენტს სულეიმან ინოლლუს (ინაიშვილის) ლექსიდან „ილია მეორის საქებისა“ (ჩვენებურების სიმღერა 1991:8):

შენ, ჩვენი რწმენის ამშენებლო ქათალიკოსო,
 შენ განათლებულო ქართლის უმფოსო,
 ჩვენ ღმერთს ვეხვეწებით, წმინდა გიორგის დაგამსგავსოსო...
 შენს საქებელად ჩემი ენა ვერ შეწვდება,
 აქედან უნდა გაკოცო ხელზე, ჩემი გონება მაქ ვერ მოწვდება.
 ღმერთის მოციქულო, ჩემგან ბოღიში,
 ვერ მივხვდები და სიტყვა დიმიცდება,
 შენზე მოცემული ღმერთის ჭკუით და მიხდენილობით
 მკვდარიც ფეხზე წამოდება.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის განსადიდებლად აღვ-
 ლენილ ამ პოეტურ ხოტბაში ავტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას
 პირველ ყოვლისა იმ როლს მიაპყრობს, რომელიც ილია მეორემ ცხრა
 აპრილის სისხლიანი ტრაგედიის პერიოდში შეასრულა განსაცდელ-
 ისაგან ჩვენი ხალხის დასაცავად. მისი შეფასებით, პატრიარქი ღვთი-
 საგან მოვლენილი ის აღამიანია, რომელსაც „ტალახში დარჩენილი“
 საქართველოს გადარჩენა შეუძლია:

შენ ცხრა აპრილში ხალხის ერთად დაჯექი ქუჩაში,
 შენ თურქეთიდან მადლობას გიგზავნით, თუ მოაწვეს სი-
 ტყვაში,
 გვჯერა შენი დიდობა, ჭკუა ავსილი გაქვს შენ თავი,
 შენ უნდა გადაარჩინო საქართველო, თუ არა დარჩენილია
 ტალახში.
 საქართველოს ახლა ჭირია შეკავშირება და ერთობა,
 ჩვენ ძმანები ვართ, არ იქნება აფხაზობა, ოსეთობა, აჭარ-
 ლობა,
 გვჭირია ჩვენ ჩვენი სახელმწიფო და თავისუფლება...

როგორც ითქვა, ჩვენებურთა შემოქმედებითი შესაძლებლობანი
 პირველ ყოვლისა პოეტური ჟანრის ტექსტებში გამოვლინდა. მათი
 უდიდესი ნაწილი ზეპირსიტყვიერი ფორმით შექმნეს საზოგადოები-
 სათვის სრულიად უცნობმა (ძალზე იშვიათ შემთხვევაში — ცნობილ-
 მა) სახალხო მთქმელებმა. თურქეთელ ქართველთა ფოლკლორული
 პოეტური შემოქმედების ეს ნიმუშები ძირითადად ზეპირი სახით გა-
 დაეცემოდა თაობიდან თაობას.

პოეტური ჟანრის პრიორიტეტი უპირველეს ყოვლისა ორმა გარე-
 მოებამ განაპირობა არსებითად: პირველი, იმან, რომ ამ ფორმით

შექმნილი ხალხური ლექსების უმეტესობა სასიმღეროდ გამიზნულ ტექსტებს წარმოადგენდა და მათზე შექმნილი პოპულარული სიმღერები ღრმად აღიბეჭდებოდა ხალხის მეხსიერებაში. და მეორე, ქართული წერა-კითხვის უცოდინარი ჩვენებურებისათვის გაცილებით უფრო იოლი იყო თავიანთი გულისთქმა პატარ-პატარა ლექს-სიმღერებითა და სახალისო პოეტური ტექსტებით გამოეხატათ. მსუბუქი იუმორითა და მახვილსიტყვაობით გაჯერებული და ჩვენებურების ეროვნული ტკივილებისა და ყოველდღიური ყოფითი რეალობის ამსახველი ეს ლექსები უფრო ადვილად იქმნებოდა და ვრცელდებოდა ხალხში, ვიდრე ვრცელი მოცულობის ნაწარმოებები.

ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, რასაც შედეგად საქართველოსა და თურქეთს შორის კეთილმეზობლური ურთიერთობის დამყარება მოჰყვა, ჩვენებურებთან საუკუნეების განმავლობაში გაწყვეტილი კავშირი აღდგა, რაც მათი ეროვნული ცნობიერების განმამტკიცებელ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად იქცა. ამ მოვლენის შედეგად თურქეთელ ქართველობაში განახლებული ძალით გამოვლენილმა სიყვარულმა მათი ისტორიული სამშობლოსადმი მათ ცხოვრებას რეალურად შესძინა ახალი საასპარეზო სივრცე.

ლიტერატურა

აჭარის სახალხო მთქმელთა ანთოლოგია, ე. დავითაძის რედაქციით. გამომცემელი მ. ხარაზი, ბათუმი, 1993 წ.;

მარი, 2012 — მარი ნ. შავშეთსა და კლარჯეთში მოგზაურობის დღიურები, რუსულიდან თარგმნა რევაზ დიასამიძემ, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო პროფესორმა მამია ფალავამ, ბათუმი, 2012 წ.;

ფუტკარაძე, 1993 — ფუტკარაძე შ. ჩვენებურების ქართული, ბათუმი, 1993 წ.;

შავშეთი, 2011 — შავშეთი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ავტორთა ჯგუფის გამოცემა, თბ. 2011 წ.;

ჩვენებურების სიმღერა, 1991 — ჩვენებურების სიმღერა, თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა ფოლკლორის ნიმუშები. შეკრიბა და გამოსაცემად მოამზადა ო. ფუტყარაძემ, ბათუმი, 1991 წ.;

„ჩვენებური“, 1978 — ჩვენებური, ჟურნალი, სტამბოლი, 1978 წ. №5-6;

„ჩვენებური“, 1998 — ჩვენებური, სტამბოლი, 1998 წ. №29;

„ჩვენებური“, 2000 — ჩვენებური, სტამბოლი, 2000 წ. №37, 38;

„ჯვარი ვაზისა“, 2008 — ჯვარი ვაზისა, თბ. 2008 წ. №1/2.

PROFESÖR DOKTOR AVTANDİL NIKOLEIŞVILI

Kutaisi Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi

Türkiye Gürcülerinin Gürcüce Şiir Sanatı

Türkiye Gürcülerinin Gürcüce şiirlerini iki genel bölüm olarak ayırabiliriz: 1. Halk arasında esber olarak yayınlanmış folklor metinleridir. 2. Topluma tanıklık eden aşıklar (ayrı durumlarda profesyonel şairler) tarafından yazılmış eserlerdir. Maalesef bugünlerde Gürcülerin büyük bir kısmı dedelerinin dilini ya yetersiz olarak kullanmakta ya da hiç bilmemektedir. Bundan dolayı yüzyıllar boyunca Gürcülerin yarattığı Gürcüce folklor metinlerinin çoğu yazılmadığı için ebedi olarak kayboldu, bugüne kadar sözlü eserleri bilen insanların sayısı ise gittikçe azalmaktadır.

Bu istenmeyen duruma rağmen Gürcistan ve Türkiye arasında mevcut olan iyi komşuluk ilişkileri ümit veren perspektifleri ortaya çıkarıyor ve bu üzücü olaydan dolayı karşı gelişmeler de başlıyor. Özellikle Türkiye’de yaşayan Gürcülerin zihninde yüzyıllar boyunca zayıflamış milli bilinç, yenilenmiş güç ile körükleniyor ve güçlendiriliyor.

Gürcülerin sözlü şiirlerinin yaratıcı imkanları en çok “Gürcü Vayz’de” gösterildi. Geniş bir şiir metni müslüman Gürcüler arasında çok popüler oldu. Bu nedenle bu şiirin bir kaç versiyonu yapıldı. “Gürcü Vayz” popülerliği bir olgu haline geldi. Türkiye Gürcüleri ondan ana dillerinde ahlak nasihatları dinliyorlardı.

Yüzyıllar boyunca anavatanından kopmuş olan Gürcüler kendi folklor metinlerinde Gürcistan tarihinin bazı parçalarının vatandan ayrılması ve yabancı bir ülkeye göçlerini sevgi ile hatırlıyorlar.

Türkiye Gürcülerinin şiirleri hakkında konuşurken bir duruma dikkat çekmek istiyorum: son zamanlarda bir kaç şair kendi şiirlerini Gürcüce yazıp yayınladı. Onların sanatsal ustalığı çok zayıftı, fakat bu önemli değil. Türkiye Gürcülerinin bir kısmı dört yüzyıllık sessizlikten sonra düşündüklerini dedelerinin dilinde söyleme isteğinin doğuşu daha önemlidir.

Son yıllarda Türkiye Gürcülerinin zihninde devam eden olumlu gelişmeler adı geçen eğilim ile daha da güçlendirilecek ve onların edebiyat eserleri yeni akım olarak Gürcü sanatına katılacak.